অধ্যায় ১০ঃ কার্ল মার্ক্স

অধ্যায় গাঁথনি

১০.১ উদ্দেশ্য
১০.২ পৰিচয়
১০.৩ দ্বন্দ্বাত্মক বস্তুবাদী তত্ত্ব
১০.৪ শ্রেণী সংগ্রাম তত্ত্ব
১০.৫ বিচ্ছিন্নকৰণ তত্ত্ব
১০.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ
১০.৭ অধিক জানিবলৈ
১০.৮ অগ্রগতিৰ খতিয়ান
১০.৯ আৰ্হি প্রশ্ন

১০.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনিঃ

- কার্ল মার্ক্সৰ দ্বন্দ্বাত্মক বস্তুবাদী তত্ত্বটো বিশ্লেষণ কৰিব পাৰিব
- কার্ল মার্ক্সৰ শ্রেণী সংগ্রাম তত্ত্বটো ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব
- কার্ল মার্ক্সৰ বিচ্ছিন্নকৰণ তত্ত্বটো আলোচনা কৰিব পাৰিব।

১০.২ পৰিচয়

সাম্যবাদৰ প্রতিষ্ঠাতা আৰু মুখ্য পৃষ্ঠপোষক কার্ল মার্ক্স তেওঁৰ সময়ৰ আটাইতকৈ বিপ্লৱী লেখক, চিন্তাবিদ আৰু দার্শনিক আছিল। তেওঁ তেওঁৰ লেখনিৰ দ্বাৰা ইতিহাসৰ গতিপথ সলনি কৰিছিল আৰু ইয়াক এক নতুন বুনিয়াদ আৰু স্থিতিবোধৰ সৈতে সামগ্রিকভাৱে এক নতুন আৰু পৃথক দৃষ্টিভংগী প্রদান কৰিছিল। তেওঁৰ বিপ্লৱী আৰু মৌলবাদী ধাৰণাৰ বাবে তেওঁ নির্বাসনত থাকিবলগা হৈছিল, এখন ৰাষ্ট্রৰ পৰা আন এখন ৰাষ্ট্রলৈ বহিষ্কৃত হ'ব লগা হৈছিল আৰু তেওঁৰ ব্যক্তিগত স্বাচ্ছন্দ্য আৰু সাংসাৰিক জীৱন বিসর্জন দিব লগা হৈছিল। কিন্তু তথাপিও তেওঁ তেওঁৰ প্রচেষ্টা অব্যাহত ৰাখিছিল আৰু সম্পূর্ণ দৃঢ় মানসিকতাৰ সৈতে তেওঁৰ জীৱনৰ লক্ষ্যত উপনীত হ'বলৈ চেষ্টা কৰিছিল। তেওঁৰ দর্শনৰ মূল নীতিসমূহ তেওঁৰ জীৱনৰ সৈতে সংগ্রামৰ এক পৰিণতি আৰু তেওঁৰ ব্যৱহাৰিক জীৱনৰ অভিজ্ঞতাৰ ভিত্তিত প্রতিষ্ঠিত। সেয়েহে তেওঁৰ দর্শন কোনো তত্ত্বৰ ভিত্তিত প্রতিষ্ঠিত নহয়, জীৱনৰ কঠিন বাস্তৱৰ ভিত্তিত প্রতিষ্ঠিত। ই ব্যৱহাৰিক দিশৰ সৈতে গুৰুত্বৰভাৱে সংস্পর্শিত আৰু সেয়েহে পৰিশ্রমী আৰু পীড়াত ভুগি থকা সকলো লোককে আবেদন কৰিছিল। তেওঁ তেওঁৰ দর্শন বৈজ্ঞানিক ভিত্তিত প্রতিষ্ঠিত কৰিছিল আৰু ইয়াক এক যুক্তিসম্মত আৰু প্রত্যয়জনক ৰূপ প্রদান কৰিছে।

১০.৩ দ্বন্দ্বাত্মক বস্তুবাদী তত্ত্ব

দ্বন্দ্বাত্মক বস্তুবাদী তত্ত্বক মার্ক্সবাদী ৰাজনৈতিক দর্শনৰ আটাইতকৈ গুৰুত্বপূর্ণ অৱদান হিচাপে বিবেচনা

কৰা হয়। ইয়াক দ্বন্দ্বাত্মক বুলি কোৱা হয়, কাৰণ মানৱ সভ্যতাৰ বিকাশৰ গতিপথ দ্বন্দ্বাত্মক; আনহাতে পৰিৱৰ্তন কিয় সংঘটিত হয় তাৰ ব্যাখ্যা বস্তুবাদী।

দ্বন্দ্বাত্মক শব্দটোৰ অর্থ হ'ল ইতিহাসৰ গতিশীলতা। মার্ক্সে কৈছে যে পৃথিৱী বা বাস্তৱতা হ'ল বস্তুগত। বস্তুগত দিশৰ পৰিৱৰ্তনৰ কাৰণে সমগ্ৰ পৃথিৱীৰে পৰিৱৰ্তন ঘটে। মার্ক্সে তেওঁৰ দ্বন্দ্বাত্মক বস্তুবাদৰ ধাৰণাটো হেগেলৰ দ্বন্দ্বাত্মক আদর্শবাদৰ ধাৰণাৰ পৰা ধাৰ কৰিছিল। হেগেলে কৈছে যে পৃথিৱীখন ধাৰণা বা আত্মা যুক্তিৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত আৰু ধাৰণা বা আত্মাৰ পৰিৱৰ্তনৰ কাৰণে সমগ্ৰ পৃথিৱীৰে পৰিৱৰ্তন ঘটে। হেগেলে কৈছে যে প্ৰত্যেক ধাৰণাই এক বিপৰীতমুখী ধাৰণাৰ জন্ম দিয়ে আৰু উভয়ৰে সমষ্টি হ'ল এক উচ্চ পর্যায়ৰ ধাৰণা। ইয়াৰে ধাৰণাক ক্ৰিয়া, বিপৰীতমুখী ধাৰণাক প্ৰতিক্ৰিয়া আৰু উচ্চ পর্যায়ৰ ধাৰণাক সমন্বয় হিচাপে জনা যায়। মার্ক্সেও এই চিন্তাধাৰা ধাৰ কৰিছিল। কিন্তু তেওঁ ধাৰণাৰ সলনি বস্তুগত দিশক ব্যৱহাৰ কৰিছিল। কিয়নো, মার্ক্সৰ মতে ধাৰণা নহয়, বস্তুগত দিশৰ পৰিৱৰ্তনেহে পৃথিৱীখন পৰিৱৰ্তন কৰে। সেয়েহে তেওঁ হেগেলৰ দ্বন্দ্বাত্মক আদর্শবাদৰ সলনি দ্বন্দ্বাত্মক বস্তুবাদৰ ধাৰণাটো আগবঢ়াইছিল।

দ্বন্দ্বাত্মক বস্তুবাদৰ মূল বৈশিষ্ট্যসমূহ তলত আলোচনা কৰা হ'ল ঃ

- দ্বন্দ্বাত্মক বস্তুবাদৰ প্ৰথম মৌলিক বৈশিষ্ট্যটো হ'ল পৰিৱৰ্তন পৰিমাণগত আৰু গুণগত উভয় প্ৰকাৰৰ হ'ব পাৰে। সকলো পৰিৱৰ্তনৰে এক সুস্পষ্ট পৰিমাণগত দিশ আছে। কিন্তু পৰিমাণগত পৰিৱৰ্তনে অনির্দিষ্ট কাললৈ আগবাঢ়িব নোৱাৰে। এক নির্দিষ্ট বিন্দুৰ পিছত পৰিমাণগত পৰিৱৰ্তনে গুণগত পৰিৱৰ্তনৰ ৰূপ ল'ব পাৰে।
- দ্বন্দ্বাত্মক বস্তুবাদৰ আন এটা বৈশিষ্ট্য হ'ল বিপৰীতমুখী ধাৰণাৰ সংঘর্ষ। এই দুই ধাৰণা, ক্ৰিয়া আৰু প্ৰতিক্ৰিয়াৰ মাজত পৰস্পৰবিৰোধী স্থিতি থকাৰ বাবে সিহঁতৰ মাজত থকা সংঘর্ষ এক প্ৰাকৃতিক প্ৰক্ৰিয়া।
- দ্বন্দ্বাত্মক বস্তুবাদৰ আন এক বৈশিষ্ট্য হ'ল একতাৰ নীতি। এয়া উল্লেখনীয় যে দুই পৰস্পৰবিৰোধী স্থিতিয়ে ধাৰাবাহিক সংঘর্ষৰ জৰিয়তে সমন্বয়ৰ সৃষ্টি কৰে। এই সমন্বয়ে দুয়োটাৰ মাজৰ একতাক প্ৰতিনিধিত্ব কৰে।
- দ্বন্দ্বাত্মক বস্তুবাদৰ তত্ত্বটো অস্বীকৃতিৰ মতবাদৰ ভিত্তিটো প্ৰতিষ্ঠিত। দ্বন্দ্বাত্মক প্ৰক্ৰিয়াত প্ৰতিক্ৰিয়াই ক্ৰিয়াক অস্বীকাৰ কৰে আৰু সমন্বয়ে প্ৰতিক্ৰিয়াক অস্বীকাৰ কৰে। এই অস্বীকৃতিৰ ফলস্বৰূপে সমন্বয় এক সদর্থক বাস্তৱতা ৰূপে উদিত হয়। অতি শীঘ্ৰেই সমন্বয় আকৌ ক্ৰিয়ালৈ ৰূপান্তৰিত হয় আৰু সাম্যবাদত সকলো প্ৰতিদ্বন্দ্বিতা শেষ হোৱালৈ দ্বন্দ্বাত্মক প্ৰক্ৰিয়াৰ পুনৰাবৃত্তি ঘটে।

সমালোচনা ঃ দ্বন্দ্বাত্মক বস্তুবাদী তত্ত্বটো তলত উল্লিখিত ক্ষেত্ৰসমূহত সমালোচনা কৰা হৈছে—

- প্ৰথম সমালোচনাটো উত্থাপিত হৈছে দ্বন্দ্বাত্মক বস্তুবাদৰ সার্বজনীন প্ৰয়োগৰ বিৰুদ্ধে। মার্ক্সে কৈছে যে বাস্তৱতাক জানিবৰ বাবে দ্বন্দ্বাত্মক বস্তুবাদেই হৈছে একমাত্ৰ প্ৰণালী। সেয়েহে, তেওঁ ইয়াক ঐতিহাসিক বিকাশৰ গতিপথ অধ্যয়ন কৰিবলৈ প্ৰয়োগ কৰিছিল। কিন্তু সমালোচকসকলে কৈছে যে অষ্টাদশ আৰু ঊনবিংশ শতিকাত বিজ্ঞান আৰু প্ৰযুক্তিবিদ্যাৰ ক্ষেত্ৰত বহুতো উন্নয়ন সংঘটিত হৈছিল যিবোৰে দ্বন্দ্বাত্মক বস্তুবাদী প্ৰক্ৰিয়াক অনুসৰণ কৰা নাছিল।
- সমালোচকসকলে মত পোষণ কৰিছে যে এই তত্ত্বটোত বস্তুবাদৰ ওপৰত অত্যাধিক মাত্ৰাত গুৰুত্ব প্ৰদান কৰা হৈছে। মার্ক্সে জীৱনৰ অ-বস্তুগত দিশটোৰ গুৰুত্ব সম্পূর্ণৰূপে উপেক্ষা কৰিছে।
- মার্ক্স আৰু এঞ্জেলছে কৈছে যে দ্বন্দ্বাত্মক বস্তুবাদৰ ফলত আমি সদায় এক উচ্চ পর্যায়ৰ সত্যত উপনীত হ'ব পাৰোঁ। কিন্তু সমালোচকসকলে কৈছে যে ৰাজনীতিত সংঘর্ষৰ পৰিণতিত উচ্চ পর্যায়ৰ উন্নয়ন নহ'বও পাৰে। কাৰণ, সংঘর্ষই সমাজৰ বিধ্বস্ততা আৰু ক্ষতিৰ বাহিৰে আন একোৱেই সৃষ্টি কৰিব নোৱাৰে।

- মার্ক্সে কৈছে যে দ্বন্দ্বাত্মক প্রক্রিয়া হ'ল এক সক্রিয় শক্তি যি সদায় গতিশীল। ই এক নিৰৱচ্ছিন্ন প্রক্রিয়া। দ্বন্দ্বাত্মক বস্তুবাদৰ সৈতে সমাজো অবিৰতভাৱে গতিশীল। কিন্তু তেওঁ সাম্যবাদৰ পিছত সমাজৰ কোনো পর্যায়ৰ বিষয়ে উল্লেখ কৰা নাই। তেওঁ সাম্যবাদী ব্যৱস্থাত কোনো ধৰণৰ সংঘর্ষৰ বিষয়ে উল্লেখ কৰা নাই। সেয়েহে সমালোচকসকলে প্রশ্ন কৰিছে যে যদি সাম্যবাদী সমাজ ব্যৱস্থা স্থিৰ হৈ যায়, তেনেহ'লে পৰৱর্তী সময়ত কি হ'ব, যিহেতু সমাজৰ স্তব্ধতা ঐতিহাসিকভাৱে প্রযোজ্য হ'ব নোৱাৰে। সেয়েহে সাম্যবাদৰ পিছত কি হ'ব, এই সন্দর্ভত মার্ক্সৰ নীৰৱতাক সমালোচকসকলে সমালোচনা কৰিছে।

  অৱশ্যে, এনেবোৰ সমালোচনা স্বত্বেও দ্বন্দ্বাত্মক বস্তুবাদক মার্ক্সৰ ৰাজনৈতিক দর্শনৰ মূল ধাৰণা হিচাপে অভিহিত কৰা হয় আৰু মানৱ ইতিহাসৰ পৰিৱর্তন আৰু বিকাশ প্রক্রিয়াক বোধগম্য কৰাৰ মূল চাবিকাঠী হিচাপে বহুলভাৱে ব্যৱহাৰ কৰা হয়।

১০.৪ শ্রেণী সংগ্রাম তত্ত্ব

শ্রেণীৰ ধাৰণা কার্ল মার্ক্সৰ ৰাজনৈতিক দর্শনৰ এক অতি গুৰুত্বপূর্ণ অংশ। শ্রেণীয়ে গড় হিচাপত অভিন্ন অর্থনৈতিক অৱস্থাৰ মানুহৰ শ্রেণীক বুজায়। মার্ক্সে বিশ্বাস কৰিছিল যে আদিম সাম্যবাদী সমাজ আৰু সাম্যবাদী সমাজৰ বাহিৰে মানৱ সভ্যতাৰ প্রত্যেকটো স্তৰতে শ্রেণীৰ অৱস্থিতি আছিল। এহাতে কিছুমান শ্রেণী যিসকল উৎপাদন প্রক্রিয়াৰ নিয়ন্ত্রক আছিল, তেওঁলোক ধনী আৰু শোষক শ্রেণী হিচাপে পৰিগণিত হৈছিল আৰু অন্যহাতে যিসকলে উৎপাদন প্রক্রিয়াত প্রকৃতপক্ষে জড়িত আছিল, তেওঁলোক দুখীয়া আৰু শোষিত শ্রেণী হিচাপে পৰিগণিত হৈছিল। এনেদৰে, মার্ক্সবাদী বিশ্লেষণ অনুসৰি, সমাজৰ পৰিৱর্তন প্রক্রিয়াক বোধগম্য কৰাৰ বাবে শ্রেণী হ'ল এক অনিবার্য দিশ।

আদিম সাম্যবাদী সমাজঃ মার্ক্সৰ মতে, এয়া হ'ল মানৱ সভ্যতাৰ প্রথম পর্যায়। এই পর্যায়ত কোনো শ্রেণী নাছিল। ই সম্পূর্ণৰূপে এক শ্রেণীহীন সমাজ আছিল আৰু মানুহে এক সাম্যবাদী জীৱন অতিবাহিত কৰিছিল। কিন্তু আদিম সাম্যবাদী সমাজ ব্যৱস্থাৰ শেষৰ পিনে কিছু সংখ্যক বুদ্ধিমান লোকে জীৱনৰ মৌলিক প্রয়োজনীয়তাসমূহ পূৰণৰ সুবিধাৰ অর্থে কাঠ আৰু লোহাৰ কিছুমান অস্ত্র উদঘাটন কৰিছিল। অস্ত্রৰ উদঘাটনৰ লগে লগে মানুহৰ এটা সৰু গোট আৰির্ভাৰ হৈছিল যিয়ে শ্রমৰ লগতে উৎপাদন প্রক্রিয়াক নিয়ন্ত্রণ কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিছিল। আন কথাত, মানুহৰ এক সৰু গোটে জীয়াই থকাৰ বাবে প্রয়োজনীয় খাদ্য আৰু আন আন পণ্যদ্রব্যসমূহ সংগ্রহ কৰিছিল আৰু সেইবোৰ মালিকসকলৰ ওচৰত জমা দিছিল। মালিকসকলে পণ্যদ্রব্যসমূহ সঞ্চয় কৰি ৰাখিছিল আৰু যিসকলে প্রকৃতপক্ষে প্রকৃতিৰপৰা সেইবোৰ সংগ্রহ কৰিছিল, তেওঁলোকক এটা অতি সামান্য অংশহে প্রদান কৰা হৈছিল। ইয়াৰ ফলস্বৰূপে অর্থনীতিত উদ্বৃত্ত বা অতিৰিক্তৰ সৃষ্টি হৈছিল। যিটো শ্রেণীয়ে এই উদ্বৃত্তখিনি অর্জন কৰিছিল তেওঁলোক ধনী হৈছিল আৰু যিসকলে এই উদ্বৃত্ত লাভ কৰা নাছিল তেওঁলোক দুখীয়া হৈ গৈছিল। এনেদৰে, অর্থনীতিত উদ্বৃত্তৰ আৰির্ভাৱেই ধনী দুখীয়াৰ বিভাজন আৰু শ্রেণীৰ সৃষ্টিৰ বাবে প্রধানকৈ দায়ী আছিল।

দাস সমাজ ব্যৱস্থাত শ্রেণীঃ এই সমাজ ব্যৱস্থাত মালিক আৰু দাস নামেৰে দুটা শ্রেণী আছিল। আদিম সাম্যবাদী সমাজ ব্যৱস্থাত যিসকল লোকে বিভিন্ন প্রকাৰৰ অস্ত্রৰ যোগান ধৰিছিল, তেওঁলোকে মালিক হিচাপে পৰিগণিত হৈছিল। আনহাতে, যিসকল লোকে খাদ্যসামগ্রী আৰু আন আন পণ্যদ্রব্যসমূহ আহৰণ কৰাত জড়িত হৈ আছিল, তেওঁলোক দাস হিচাপে পৰিগণিত হৈছিল। এনেদৰে, দাস সমাজ ব্যৱস্থাত মালিক শ্রেণীটো আছিল ধনী শ্রেণী যিহেতু উৎপাদন প্রক্রিয়া আৰু উৎপাদন সামগ্রীৰ ওপৰত তেওঁলোকৰ সম্পূর্ণ নিয়ন্ত্রণ আছিল।

সামন্তবাদী সমাজ ব্যৱস্থাত শ্রেণীঃ সামন্তবাদী ব্যৱস্থাত সামন্ত প্রভু আৰু কৃষি দাস নামেৰে দুটা শ্রেণী আছিল। সামন্ত প্রভুসকল মাটিৰ গৰাকী আছিল যি মাটি দাস সমাজ ব্যৱস্থাৰ শেষৰ পর্যায়ত দাসসকলক প্রদান কৰা

হৈছিল। যিহেতু দাস সমাজ ব্যৱস্থাত দাসসকলৰ অৱস্থা অৱনমিত হৈছিল, সেয়েহে জীৱন নির্বাহৰ এক অতিৰিক্ত নিশ্চিতি স্বৰূপে প্রত্যেকজন দাসৰ নামতে মাটি আবণ্টন কৰা হৈছিল। ইয়াৰ ফলস্বৰূপে কৃষিকার্য মূল অর্থনৈতিক কার্য্য হিচাপে পৰিগণিত হৈছিল। কৃষিদাসসকল আছিল বাস্তৱ ক্ষেত্রত কৃষক, যিসকলে জমিদাৰসকলৰ মালিকীস্বত্বৰ নিয়ন্ত্রণাধীন খেতি পথাৰত কৃষিকার্য সম্পাদন কৰিছিল। কিন্তু কৃষিদাসসকলৰ অর্থনৈতিক অৱস্থা আছিল মর্মান্তিক। তেওঁলোকে জীৱন-ধাৰণাৰ বাবে কঠোৰ পৰিশ্রম কৰিবলগীয়া হৈছিল যিহেতু উৎপাদিত সামগ্রীৰ ওপৰত তেওঁলোকৰ কোনো অধিকাৰ নাছিল। জমিদাৰসকল উৎপাদিত সামগ্রীৰ অধিকাৰী আছিল আৰু এই সামগ্রীৰ এটা সামান্য অংশহে কৃষিদাসসকলক প্রদান কৰা হৈছিল। তথাপিও কৃষিদাসসকলে খেতিপথাৰ এৰিব পৰা অৱস্থাত নাছিল, যিহেতু তেওঁলোকৰ হাতত জীৱন-ধাৰণৰ আন কোনো নিশ্চিত বিকল্পপন্থা নাছিল। আন কথাত, কৃষিদাসসকলৰ অৱস্থা এনেকুৱা আছিল যেন তেওঁলোকে খেতি কৰা মাটিডোখৰৰ সৈতে তেওঁলোকক বান্ধিহে থোৱা হৈছিল।

পুঁজিবাদী সমাজ ব্যৱস্থাত শ্রেণীঃ পুঁজিবাদী সমাজ ব্যৱস্থাৰ প্রথম পর্যায়ত বৃহৎ পুঁজিপতি, ক্ষুদ্র পুঁজিপতি আৰু সর্বহাৰা নামেৰে তিনিটা শ্রেণী আছিল। কিন্তু বৃহৎ পুঁজিপতিসকলৰ শোষণ ইমানেই তীব্র আছিল যে ক্ষুদ্র পুঁজিপতিসকলে এই শোষণ সহ্য কৰিব নোৱাৰিলে আৰু সর্বহাৰাৰ পর্যায়লৈ অৱনমিত হয়। এনেদৰে, পুঁজিবাদৰ একাধিপত্য পর্যায়ত সমগ্র ব্যৱস্থাটো পুঁজিপতি আৰু সর্বহাৰা এই দুটা শ্রেণীৰ মাজত বিভক্ত হয়।

পুঁজিবাদী সমাজ ব্যৱস্থাত শ্রেণী সংঘর্ষঃ মার্ক্সৰ মতে শ্রেণী সংগ্রাম হ'ল পুঁজিবাদী সমাজ ব্যৱস্থাৰ উচ্চ পর্যায়ত সংঘটিত হোৱা এটা পৰিঘটনা। ই দুই প্রতিদ্বন্দ্বী শ্রেণী পুঁজিপতি আৰু সর্বহাৰাসকলৰ মাজত তেওঁলোকৰ এটা শ্রেণীয়ে আন এটা শ্রেণীৰ ওপৰত শ্রেষ্ঠত্ব প্রতিষ্ঠাৰ বাবে চলোৱা প্রতিযোগিতাৰ ফলত সংঘটিত হয়। ইয়ে বৈপ্লৱিক পৰিবেশৰ ভেঁটি গঢ়ি তোলে। শ্রেণী সংগ্রামৰ সর্বোচ্চ পর্যায়ত বিপ্লৱ সংঘটিত হ'ব। মার্ক্সে ভৱিষ্যতবাণী কৰিছিল যে বিপ্লৱে সর্বহাৰাৰ একনায়কত্ববাদ নামেৰে এক নতুন যুগৰ পথ প্রদর্শন কৰিব।

সর্বহাৰাৰ একনায়কত্ববাদত শ্রেণীঃ বিপ্লৱৰ পিছত সর্বহাৰাৰ একনায়কত্ববাদ প্রতিষ্ঠা হ'ব। সর্বাহাৰাৰ একনায়কত্ববাদত সর্বাহাৰা নামেৰে কেৱল এটা শ্রেণীৰ অৱস্থিতিৰহে উমান পোৱা যায়। এই পর্যায়ৰ নিয়ন্ত্রক নীতিটো হ'ল "প্রত্যেকেই তেওঁৰ সামর্থ্য অনুসৰি"।

সাম্যবাদী ব্যৱস্থাত শ্রেণীঃ সর্বহাৰাৰ একনায়কত্ববাদৰ পৰা সাম্যবাদ প্রতিষ্ঠা হ'ব। সাম্যবাদৰ নিয়ন্ত্রক নীতিটো হ'ল "প্রত্যেকই তেওঁৰ প্রয়োজনীয়তা অনুসৰি"। ইয়াৰ অর্থ হ'ল সাম্যবাদত জনসাধাৰণৰ সকলো প্রয়োজনীয়তা পূৰণ হ'ব য'ত শ্রেণী সংঘর্ষৰ অন্ত পৰিব।

সমালোচনাঃ সমালোচকসকলে মন্তব্য আগবঢ়াইছে যে শ্রেণী সংগ্রাম তত্ত্বটো এক কল্পনাভিত্তিক তত্ত্বহে আৰু এই কল্পনাৰ কোনো প্রায়োগিক ভিত্তি নাই। আন কথাত, ই হ'ল শ্রেণী সংঘর্ষৰ একপক্ষীয় আৰু পক্ষপাতমূলক ছবিহে মাথোন।

কিন্তু, একে সময়তে, শ্রেণীৰ বিশ্লেষণ অবিহনে মার্ক্সবাদী দর্শন আগবাঢ়িব নোৱাৰে আৰু শ্রেণী সংগ্রাম হ'ল মানৱ সভ্যতাৰ ইতিহাসৰ সেই সন্ধিক্ষণ, যিয়ে সাম্যবাদৰ চূড়ান্ত প্রতিষ্ঠাৰ বাবে সর্বহাৰাৰ বিপ্লৱৰ পথ প্রশস্ত কৰি তোলে।

W অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন ১ ঃ 'দ্বন্দ্বাত্মক' শব্দটোৰে কি বুজায়?

.....

.....

প্রশ্ন ২ ঃ মার্ক্সে দ্বন্দ্বাত্মক বস্তুবাদৰ ধাৰণাটো কাৰ পৰা ধাৰ কৰিছে?

.....

.....

প্রশ্ন ৩ ঃ মার্ক্সৰ মতে, ধাৰণাৰ পৰিৱর্তনৰ কাৰণে সমগ্র পৃথিৱীৰে পৰিৱর্তন হয়। (শুদ্ধ /অশুদ্ধ)

.....

.....

প্রশ্ন ৪ ঃ মার্ক্সৰ মতে, শ্রেণীৰ উৎপত্তিৰ বাবে কোনটো উপাদান দায়ী?

.....

.....

প্রশ্ন ৫ ঃ মানৰ সভ্যতাৰ ইতিহাসৰ কোনটো পর্যায়ত শ্রেণী সংগ্রাম সংঘটিত হয়?

.....

.....

১০.৫ বিচ্ছিন্নকৰণ তত্ত্ব

মার্ক্সে 'বিচ্ছিন্নকৰণ' শব্দটো বা ধাৰণাটো পুঁজিবাদৰ ক্ষেত্রত ব্যৱহাৰ কৰিছে। তেওঁৰ *The Economic and Philosophical Manuscripts* নামৰ গ্রন্থখনত পুঁজিবাদী সমাজ ব্যৱস্থাত এজন মানুহ কেনেকৈ বিচ্ছিন্ন হয়, তাৰ বিশদ বিৱৰণ আগবঢ়োৱা হৈছে। ইয়াৰোপৰি, তেওঁ বিচ্ছিন্নকৰণ সংঘটিত হোৱা বিভিন্ন পর্যায়ৰো বিশ্লেষণ আগবঢ়াইছে।

মার্ক্সৰ মতে, প্রকৃতিগতভাৱে মানুহ মূলতঃ উৎপাদনক্ষম। তেওঁলোক কিবা এটা কৰাৰ বাবে খুব আগ্রহী। কোনো এটা কার্য সম্পাদন কৰাৰ ক্ষেত্রত মানুহে সদায় তেওঁলোকৰ কলা, সৃজনশীলতা, কল্পনাশক্তি আদি ব্যৱহাৰ কৰে। কিন্তু মার্ক্সে কৈছে যে পুঁজিপতিসকলে মানুহৰ কলা, সৃজনশীলতা আদিক অগ্রাহ্য কৰে। কিয়নো, পুঁজিপতিসকল কেৱল অধিক উৎপাদন কৰা বা মুনাফা অর্জন কৰাতহে আগ্রহী। গতিকে পুঁজিবাদৰ পণ্যদ্রব্যৰ প্রতি আসক্তি আছে। পণ্যদ্রব্যৰ প্রতি থকা এই আসক্তিৰ পৰিণামস্বৰূপে বিচ্ছিন্নকৰণৰ জন্ম হয়। মার্ক্সে এই বিচ্ছিন্নকৰণ সংঘটিত হোৱা চাৰিটা পর্যায়ৰ বিষয়ে বিশ্লেষণ আগবঢ়াইছে। এইবোৰ হ'ল—

উৎপাদন ব্যৱস্থাৰপৰা শ্রমিকৰ বিচ্ছিন্নকৰণঃ শ্রমিকসকলে তেওঁলোকৰ শ্রমৰ দ্বাৰা উৎপাদন কার্য্য সম্পন্ন কৰে আৰু এই উৎপাদিত সামগ্রীসমূহ পুঁজিপতি সকলে চাহিদা আৰু যোগানৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি বিক্রী কৰে। গতিকে, শ্রমিকসকলৰ শ্রম কেৱল মাত্র এটা বস্তুহে, যাৰ ফলত শ্রমিকসকলে তেওঁলোকে নিজে উৎপাদন কৰা সামগ্রীৰ বিৰুদ্ধে যাব পাৰে। সেয়েহে, শ্রমিকসকলৰ স্বার্থৰ বিৰুদ্ধে কার্যকৰী হৈ থকা সামগ্রীয়ে তেওঁলোকৰ বিচ্ছিন্নকৰণৰ পথ প্রদর্শন কৰে।

উৎপাদন প্রক্রিয়াৰ অৱস্থাৰপৰা বিচ্ছিন্নকৰণঃ উৎপাদন প্রক্রিয়াৰ ওপৰত শ্রমিকসকলৰ কোনো নিয়ন্ত্রণ নথকাৰ বাবে ই সংঘটিত হয়। উৎপাদন প্রক্রিয়াৰ ওপৰত শ্রমিকসকলৰ কোনো নিয়ন্ত্রণ নাথাকে। পুঁজিপতিসকলে উৎপাদন প্রক্রিয়াৰ সকলো সিদ্ধান্ত গ্রহণ কৰে। পুঁজিবাদী উৎপাদন প্রক্রিয়াত নির্দ্দিষ্ট এজন শ্রমিকে এটা নির্দ্দিষ্ট অংশৰ কার্যহে সম্পাদন কৰে। গতিকে, উৎপাদন প্রক্রিয়াত এজন শ্রমিকে এক নিস্তেজ পুনৰাবৃত্তিমূলক কার্যত জড়িত থাকে। কিন্তু তেওঁলোকৰ হাতত ইয়াৰ বাহিৰে অন্য কোনো বিকল্প নাথাকে।

আন মানুহৰ পৰা বিচ্ছিন্নকৰণঃ এজন শ্রমিকে তেওঁৰ সহকর্মীসকলৰ পৰাও বিচ্ছিন্নতা অনুভৱ কৰে। শ্রমিকসকলৰ মাজত একতাৰ মনোভাৱ নাথাকে। কাৰণ, শ্রমিকসকলৰ মাজত প্রতিযোগিতা থাকে। পুঁজিপতিসকলৰ প্রতি শ্রমিকসকলৰ ভাল মনোভাৱ নাথাকে, যিহেতু পুঁজিপতিসকলে মুনাফাৰ কথাহে চিন্তা কৰে।

শ্রমিকসকলৰ নিজৰপৰা বিচ্ছিন্নকৰণঃ শ্রমিকসকল নিজৰপৰাও বিচ্ছিন্ন হয়, কাৰণ কেৱল কর্মই তেওঁলোকৰ জীৱনৰ ওপৰত আধিপত্য বিস্তাৰ কৰে। বিনোদনৰ বাবে তেওঁলোকৰ কোনো সময় নাথাকে। আন কাম কৰাৰ বাবে তেওঁলোকৰ কোনো সময় নাথাকে। ইয়াৰ ফলস্বৰূপে, তেওঁলোক নিজৰ পৰাই বিচ্ছিন্ন হয়। ইয়ে মানুহক অভিমানী কৰি তোলে।

5 জানি থোৱা ভাল

এই চাৰি প্রকাৰৰ বিচ্ছিন্নকৰণৰ পিছত মার্ক্সে কৈছে যে তেওঁ সাম্যবাদ প্রতিষ্ঠাৰ বাবে এক বিপ্লৱ আনিব বিছাৰিছিল। তেওঁ ভাবিছিল যে এই বিপ্লৱৰ পৰিণতিত সাম্যবাদ প্রতিষ্ঠা হ'ব আৰু ইয়াৰ লগে লগে মানুহৰ বিচ্ছিন্নকৰণৰ অন্ত হৈ তেওঁলোকৰ মাজত একতা স্থাপন হ'ব। তেওঁৰ মতে, ই হ'ব ব্যক্তিৰ তেওঁলোকৰ নিজৰ মাজলৈ প্রত্যাৱর্তন আৰু ইয়াৰ লগে লগে স্ব-বিচ্ছিন্নকৰণৰ অন্ত পৰিব। এনেকৈয়ে মানুহ প্রকৃত অর্থত স্বাধীন হ'ব। গতিকে, মার্ক্সৰ মতে, কেৱল সাম্যবাদতহে স্বাধীনতা প্রতিষ্ঠা হ'ব।)

সমালোচনা ঃ মার্ক্সৰ আন তত্ত্বসমূহৰ নিচিনাকৈ বিচ্ছিন্নকৰণ তত্ত্বও সমালোচনামুক্ত নহয়। তলত ইয়াক আলোচনা কৰা হ'লঃ

- বিচ্ছিন্নকৰণ তত্ত্বটো ১৯৫০ আৰু ১৯৬০ ৰ সময় চোৱাত পুনৰুজ্জীৱিত হৈছিল। ই ষ্টেলিনৰ অনুগামী আৰু সংগঠনমূলক মার্ক্সবাদীসকলৰ পৰা গুৰুত্বপূর্ণ সমালোচনাৰ সন্মুখীন হৈছিল। তেওঁলোকৰ মতে, মার্ক্সৰ বিচ্ছিন্নকৰণৰ ধাৰণাটো তেওঁৰ পৰৱর্তী গ্রন্থসমূহত 'শ্রেণী', 'আধিপত্য', 'শোষণ', 'শ্রমৰ বিভাজন' ইত্যাদি শব্দসমূহৰ দ্বাৰা প্রতিস্থাপন কৰা হৈছে। যি কি নহওঁক, সমালোচকসকলৰ উত্তৰত মার্ক্সবাদীসকলে কৈছে যে বিচ্ছিন্নকৰণৰ ধাৰণাটো কোনো প্রতিস্থাপনৰ দ্বাৰা ব্যাখ্যা কৰিব নোৱাৰি।
- সমালোচকসকলে স্ব-বিচ্ছিন্নকৰণৰ ধাৰণাটো গ্রহণ কৰিবলৈ প্রস্তুত নহয়। তেওঁলোকৰ মতে, মানুহে নিজৰপৰা বিচ্ছিন্ন নহয়, বৰঞ্চ মানুহে স্বাধীনতা আৰু সৃজনশীলতাৰ পৰাহে বঞ্চিত হয়। স্ব-বিচ্ছিন্নকৰণ মানৱ প্রকৃতিৰ এক প্রয়োজনীয় উপাদান নহয়।
- বিচ্ছিন্নকৰণ ব্যক্তিৰ ক্ষেত্রত প্রযোজ্য নে সমাজৰ ক্ষেত্রত প্রযোজ্য, এই বিষয়ত এক বিতর্কৰ সৃষ্টি হৈছে। যিসকলে বিচ্ছিন্নকৰণ কেৱল ব্যক্তিৰ ক্ষেত্রতহে প্রযোজ্য বুলি কয়, তেওঁলোকে মত পোষণ কৰে যে ব্যক্তিয়ে যিখন সমাজত বসবাস কৰে, সেই সমাজখনৰ সৈতে সমন্বয় প্রতিষ্ঠা কৰিব নোৱাৰাৰ বাবে বিচ্ছিন্নকৰণ সংঘটিত হয়। আন বহুতে কৈছে যে সমাজ এখনো ৰুগ্ন বা বিচ্ছিন্নতাবাদী হ'ব পাৰে। এই ক্ষেত্রত এজন ব্যক্তিয়ে তেওঁ বসবাস কৰা সমাজখনৰ সৈতে সমন্বয় সাধন কৰিব নোৱাৰাটো বিচ্ছিন্নকৰণ নহয়। গতিকে, বিচ্ছিন্নকৰণ হ'ল মনৰ এক অনুভৱ বা অৱস্থাক উল্লেখ কৰা এক মানসিক ধাৰণাহে মাথোন। ই পুঁজিবাদী উৎপাদন ব্যৱস্থাৰ দ্বাৰা উৎপাদিত দ্রব্য নহয়।

  এনেদৰে, মার্ক্সে বিচ্ছিন্নকৰণ কেনেদৰে অর্থনৈতিক শৃংখলাৰ সৈতে ঘনিষ্ঠভাৱে জড়িত সেইটো দেখুৱাবলৈ চেষ্টা কৰিছিল। তেওঁ এইটো স্পষ্টকৈ কৈছিল যে বিচ্ছিন্নকৰণে এজন শ্রমিকক তেওঁৰ গ্রহণযোগ্য নোহোৱা এক পৰিস্থিতিৰ বিৰুদ্ধে বিপ্লৱ কৰিবলৈ অসমর্থ কৰি তোলে। বিচ্ছিন্নকৰণে শ্রমিকসকলক অন্যমনষ্ক কৰি তোলে আৰু তেওঁলোকৰ নৈতিক দিশৰ অৱনতি ঘটায়। যন্ত্রপাতিৰ ব্যাপক ব্যৱহাৰ আৰু শ্রমৰ বিভাজনৰ ফলত সর্বহাৰাসকলে নিজস্বতা হেৰুৱাই পেলায়, লগতে কর্মৰ প্রতি আকর্ষণ

হেৰুৱাই পেলায়। বিচ্ছিন্নকৰণ ধাৰণাৰ ক্ষেত্ৰত মানুহৰ মর্য্যাদা মজুৰি আৰু মুনাফাৰ অধীন হৈ পৰে যি হ'ল পুঁজিবাদী সমাজ ব্যৱস্থাৰ আটাইতকৈ বেয়া দোষ।

t ১০.১ চিন্তা-চর্চা কৰক

মার্ক্সৰ ৰাজনৈতিক দর্শনৰ মূল উৎসসমূহ বিচাৰি উলিয়াবলৈ চেষ্টা কৰক।

w অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন ৬ ঃ মার্ক্সে বিচ্ছিন্নকৰণ ধাৰণাটো কি ক্ষেত্ৰত ব্যৱহাৰ কৰিছে?

.....

.....

প্রশ্ন ৭ ঃ পুঁজিবাদী ব্যৱস্থাত শ্রমিকসকলে সন্মুখীন হোৱা যিকোনো এক প্রকাৰ বিচ্ছিন্নকৰণৰ নাম উল্লেখ কৰক।

.....

.....

প্রশ্ন ৮ ঃ মার্ক্সে বিশ্লেষণ কৰা বিচ্ছিন্নকৰণৰ দুটা পর্যায় লিখক।

.....

.....

১০.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- কার্ল মার্ক্স আছিল সাম্যবাদৰ প্রতিষ্ঠাতা আৰু মুখ্য পৃষ্ঠপোষক।
- মানৱ সভ্যতাৰ ইতিহাসৰ পৰিৱর্তন আৰু বিকাশ প্রক্রিয়াক বোধগম্য কৰাৰ বাবে দ্বন্দ্বাত্মক বস্তুবাদ এক মূল ধাৰণা। দ্বন্দ্বাত্মক বস্তুবাদ অনুসৰি পৃথিৱী বা বাস্তৱতা হ'ল বস্তুগত আৰু বস্তুগত দিশৰ পৰিৱর্তনৰ কাৰণে সমগ্র পৃথিৱীৰে পৰিৱর্তন ঘটে।
- পৰিমাণগত দিশৰপৰা গুণগত দিশলৈ পৰিৱর্তন, বিপৰীতমুখী ধাৰণাৰ সংঘর্ষ, একতাৰ নীতি আৰু অস্বীকৃতিৰ নীতি এইবোৰ হ'ল দ্বন্দ্বাত্মক বস্তুবাদৰ মূল বৈশিষ্ট্য।
- মার্ক্সে বিশ্বাস কৰিছিল যে আদিম সাম্যবাদী সমাজ আৰু সাম্যবাদী সমাজৰ বাহিৰে মানৱ সভ্যতাৰ প্রত্যেকটো স্তৱতে শ্রেণীৰ অৱস্থিতি আছিল।
- মার্ক্সৰ মতে, শ্রেণী সংগ্রাম হ'ল পুঁজিবাদী সমাজ ব্যৱস্থাৰ সর্বোচ্চ পর্যায়ত সংঘটিত হোৱা এক পৰিঘটনা। ই দুই প্রতিদ্বন্দ্বী শ্রেণী পুঁজিপতি আৰু সর্বহাৰাসকলৰ মাজত সংঘটিত হয়।
- শ্রেণী সংগ্রাম হ'ল মানৱ সভ্যতাৰ ইতিহাসৰ সেই সন্ধিক্ষণ, যিয়ে সাম্যবাদৰ চূড়ান্ত প্রতিষ্ঠাৰ বাবে সর্বহাৰাৰ বিপ্লৱৰ পথ প্রশস্ত কৰি তোলে।

- বিচ্ছিন্নকৰণ তত্ত্বই মূলতঃ পুঁজিবাদী সমাজ ব্যৱস্থাত এজন মানুহ কেনেকৈ বিচ্ছিন্ন হয় তাৰ এক বিশদ বিৱৰণ আগবঢ়ায় আৰু লগতে বিচ্ছিন্নকৰণ সংঘটিত হোৱা বিভিন্ন পর্যায়ৰো বিশ্লেষণ আগবঢ়ায়।
- মার্ক্সৰ মতে, বিচ্ছিন্নকৰণ চাৰিটা বিভিন্ন পর্যায়ত সংঘটিত হয় — উৎপাদন ব্যৱস্থাৰ পৰা শ্রমিকৰ বিচ্ছিন্নকৰণ, উৎপাদন প্রক্রিয়াৰ অৱস্থাৰ পৰা বিচ্ছিন্নকৰণ, আন মানুহৰ পৰা বিচ্ছিন্নকৰণ আৰু শ্রমিকসকলৰ নিজৰপৰা বিচ্ছিন্নকৰণ।

১০.৭ অধিক জানিবলৈ

ইংৰাজী গ্রন্থঃ

1. Dhariwal, U.K. (2008). *Western political thought*. New Delhi: Arise Publishers & Distributors.
2. Gogoi, P. (2007). *Degree political theory*. Guwahati: Banalata Publication.
3. Jha, S. (2010). *Western political thought: From Plato to Marx*. New Delhi: Dorling Kindersley.
4. Johari, J.C. (1994). *Traditions of political thought*. Bombay: Himalayan Publishing House.
5. Masih, Y. (2006). *A critical history western philosophy (Greek, Medieval and Modern)*. Delhi: Motilal Banarisdass Publishers Private Limited.
6. Robert. P. & Sutch, P. (2005). *An introduction to political thought: A conceptual toolkit*. New Delhi: Atlantic Publishers and Distributers.
7. Singh, G. (Ed.). (2008). *Western political thinkers*. New Delhi: Omega Publications.

অসমীয়া গ্রন্থঃ

1] পাল, কৃপেশ চন্দ্র আৰু নায়ক, প্রতুল চন্দ্র [2005]¼ *স্নাতক মহলাৰ ৰাজনৈতিক চিন্তাবিদ।* গুৱাহাটী ঃ অৰুণ প্রকাশন।

১০.৮ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ইতিহাসৰ গতিশীলতা।
২ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ হেগেল।
৩ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ অশুদ্ধ।
৪ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ অর্থনীতিত উদ্বৃত্তৰ আৱির্ভাৱ।
৫ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ পুঁজিবাদী পর্যায়।
৬ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ পুঁজিবাদৰ ক্ষেত্রত।

৭ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ উৎপাদন ব্যৱস্থাৰ পৰা শ্রমিকৰ বিচ্ছিন্নকৰণ।

৮ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ মার্ক্সে বিশ্লেষণ কৰা বিচ্ছিন্নকৰণৰ দুটা পর্যায় হ'ল-

1) শ্রমিকসকলে তেওঁলোকৰ শ্রমৰ দ্বাৰা উৎপাদন কার্য্য সম্পন্ন কৰে আৰু এই উৎপাদিত সামগ্রীসমূহ পুঁজিপতিসকলে চাহিদা আৰু যোগানৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি বিক্রী কৰে। গতিকে, শ্রমিকসকলৰ শ্রম কেৱল মাত্র এটা বস্তুহে, যাৰ ফলত শ্রমিকসকলে তেওঁলোকে নিজে উৎপাদন কৰা সামগ্রীৰ বিৰুদ্ধে যাব পাৰে। সেয়েহে, শ্রমিকসকলৰ স্বার্থৰ বিৰুদ্ধে কার্যকৰী হৈ থকা সামগ্রীয়ে তেওঁলোকৰ বিচ্ছিন্নকৰণৰ পথ প্রদর্শন কৰে।

2) উৎপাদন প্রক্রিয়াৰ ওপৰত শ্রমিকসকলৰ কোনো নিয়ন্ত্রণ নথকাৰ বাবে ই সংঘটিত হয়। উৎপাদন প্রক্রিয়াৰ ওপৰত শ্রমিকসকলৰ কোনো নিয়ন্ত্রণ নাথাকে। পুঁজিপতিসকলে উৎপাদন প্রক্রিয়াৰ সকলো সিদ্ধান্ত গ্রহণ কৰে। পুঁজিবাদী উৎপাদন প্রক্রিয়াত নির্দিষ্ট এজন শ্রমিকে এটা নির্দিষ্ট অংশৰ কার্যহে সম্পাদন কৰে। গতিকে, উৎপাদন প্রক্রিয়াত এজন শ্রমিকে এক নিস্তেজ পুনৰাবৃত্তিমূলক কার্যত জড়িত থাকে। কিন্তু তেওঁলোকৰ হাতত ইয়াৰ বাহিৰে অন্য কোনো বিকল্প নাথাকে।

M ১০.৯ আৰ্হি প্রশ্ন

(ক) অতি চমু প্রশ্ন

প্রশ্ন ১ ঃ দ্বন্দ্বাত্মক বস্তুবাদৰ ক্ষেত্রত মার্ক্স কেনেকৈ হেগেলৰ দ্বাৰা প্রভাৱান্বিত?

প্রশ্ন ২ ঃ সর্বহাৰাৰ একনায়কত্ববাদ আৰু সাম্যবাদৰ নিয়ন্ত্রক নীতি দুটা কি কি?

প্রশ্ন ৩ ঃ মার্ক্সৰ মতে বিচ্ছিন্নকৰণ কিয় সংঘটিত হয়?

(খ) চমু প্রশ্ন (150 শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্রশ্ন ১ ঃ দ্বন্দ্বাত্মক বস্তুবাদৰ মৌলিক বৈশিষ্ট্যসমূহ দেখুৱাই দিয়ক।

প্রশ্ন ২ ঃ মানৰ সভ্যতাৰ ইতিহাসৰ প্রত্যেকটো স্তৰৰ শ্রেণীসমূহৰ নাম উল্লেখ কৰক।

প্রশ্ন ৩ ঃ বিচ্ছিন্নকৰণৰ যিকোনো এটা প্রকাৰৰ বিষয়ে চমুকৈ ব্যাখ্যা কৰক।

(গ) দীঘল প্রশ্ন (300–500 শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্রশ্ন ১ ঃ দ্বন্দ্বাত্মক বস্তুবাদী তত্ত্বটোৰ সমালোচনামূলক বিশ্লেষণ আগবঢ়াওক।

প্রশ্ন ২ ঃ মার্ক্সৰ শ্রেণী সংগ্রাম তত্ত্বটো ব্যাখ্যা কৰক।

প্রশ্ন ৩ ঃ কার্ল মার্ক্সৰ বিচ্ছিন্নকৰণ তত্ত্বটো মূল্যায়ন কৰক।

****